

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Факультет гуманітарних наук

Кафедра літературознавства

Кваліфікаційна робота

Освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«ПРОБЛЕМАТИКА НАЦІО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У
РОМАНАХ АСКОЛЬДА МЕЛЬНИЧУКА»**

Виконала: студентка 4-го року навчання

Спеціальності – 035.1 *Філологія*

(українська мова та література);

освітньої програми: *Мова, література,*

компаративістика

Валькевич Ольга Олександрівна

Керівник: Полюхович О. П.,

канд. філолог. наук, старший викладач

Рецензент _____

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____

«___» _____ 2020 р.

Київ – 2020

ПЛАН

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	6
РОЗДІЛ 2. ВТРАТА БАТЬКІВЩИНИ І ДОСВІД ПЕРЕМІЩЕННЯ У ТВОРАХ АСКОЛЬДА МЕЛЬНИЧУКА.....	14
2.1. Зміна ідентичності покоління батьків	16
2.2. Формування ідентичності у поколінні дітей: старі виклики й нові умови ..	28
2.3. Ідентичність поета і літературного критика Антона у романі “Посол мертвих”	34
РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРНІ МАРКЕРИ ІДЕНТИЧНОСТІ ПЕРСОНАЖІВ РОМАНІВ “ЩО СКАЗАНО” ТА “ПОСОЛ МЕРТВІХ”	39
3.1. Українська культура в контексті європейської: перерваний проект	41
3.2 Американські культурні обрії та українська ідентичність	44
ВИСНОВКИ	47
Список використаних джерел.....	51

ВСТУП

Основою духовного буття особистості є усвідомлення її національної та культурної ідентичності. Особливо гостро питання тожсамості постає перед тими, хто з різних причин народився, виріс чи проживає за межами землі своїх предків. Складна історія України як держави позначилася на долях не одного покоління українців, які опинилися поза межами своєї Батьківщини. Особливою рефлексією щодо пошуку власної ідентичності позначена свідомість українських емігрантів.

Актуальність дослідження зумовлена специфікою національно-культурної ідентичності українських емігрантів, що потребує осмислення. Це складне та багатоаспектне явище досліджують не лише соціологи, етнографи, етнопсихологи, культурологи, а й літературознавці, оскільки проблеми, з якими стикаються емігранти у новій країні, стають темою і для художніх творів.

Одним із письменників, який порушує тему історичної пам'яті та національно-культурної ідентифікації, є Аскольд Мельничук (1954 р.н.) - американець у другому поколінні, який став першим англомовним романістом українського походження і широко представив тему України та українських емігрантів у літературі США. Його творчість є знаковою для України, адже вона не лише сприяє пізнанню та визнанню українства на Заході, а і змушує вкотре повернутися до проблеми усвідомлення власної автентичності українців, які живуть в Україні, а також поза її межами.

Творчість Аскольда Мельничука, яка формувалася в контексті американського літературного процесу з притаманною йому мультикультурістю, заслуговує на особливу увагу. Роман "Що сказано" ("What is Told"), написаний 1994 року, одразу ж отримав відзнаку "New York Times" як книга року. А роман "Посол мертвих" ("Ambassador of the Dead", 2001) газета "Los Angeles Times" внесла у десятку найкращих романів 2002 року. Ці тексти

для читачів усього світу є своєрідним путівником в історичне минуле України, за ними розпізнають та ідентифікують українців.

Літературознавці зараховують Мельничука до нового покоління письменників, котрі пишуть англійською мовою на українську тематику та називають його “англомовним референтом культурного простору України” [3, с. 3]. Відомий у США письменник відносно недавно почав завойовувати увагу українського читача, змушуючи його подивитися на проблему пошуку власної ідентичності героїв через призму родинних історій, які є невід’ємною частиною історії українського народу. Через художні твори Аскольда Мельничук асимільований представник діаспори розкриває історичні травми України та перервану тяглість культурної ідентичності. Відтак, творчість Аскольда Мельничука потребує комплексного аналізу в контексті розкриття та усвідомлення значущості приналежності до історичного минулого нації українськими емігрантами, для котрих націо-культурна ідентифікація є найважливішою умовою існування в новій країні.

В українському літературознавстві першою увагу на творчість цього письменника звернула С. Павличко. Через призму мультикультуралізму творчість Мельничука аналізують Т. Денисова, І. Думчак, Н. Куликова. Осмисленню міфопоетики роману “Що сказано” присвячені праці С. Барилко та Є. Барилка. Об’єктом дослідження творчість митця стала у працях В. Василенка, Н. Тимошук, В. Вздутьської, М. Коваль, О. Полухович, Х. Філдінг. Однак спроба комплексного аналізу прозових творів письменника, що передбачає з’ясування багатоаспектності проблематики націо-культурної ідентичності, буде зроблена вперше.

Об’єктом дослідження є перші два романи Аскольда Мельничука “Що сказано” та “Посол мертвих”.

Предметом цього дослідження є художнє осмислення автором проблеми національної та культурної ідентичності українських емігрантів та їхніх дітей.

Мета дослідження - всебічно осмислити зміни культурної і національної ідентичності у поколінні батьків та формуванні її у поколінні дітей українських емігрантів.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення низки дослідницьких завдань:

- з’ясувати поняття та загальні концепції національної і культурної ідентичності;
- проаналізувати особливості розкриття теми націо-культурної ідентичності через призму життєвих історій героїв романів “Що сказано” та “Посол мертвих”;
- визначити зв’язок між ступенем асиміляції батьків та його впливом на формування світогляду дітей;
- прослідкувати співвідношення категорій покоління і переосмислення історичних травм;
- виокремити культурні маркери ідентифікації персонажів.

Основними методами дослідження є порівняльно-історичний, культурний, історико-генетичний та біографічний, що дозволяє детально розглянути романи Аскольда Мельничука у висвітленні питання формування націо-культурної ідентичності.

Наукова новизна. У роботі вперше зроблено спробу системно дослідити висвітлення проблеми націо-культурної ідентифікації у прозових творах А. Мельничука.

Практична цінність роботи полягає у тому, що її положення та висновки сприяють усвідомленню важливості націо-культурної ідентифікації українців поза межами рідної країни, а також допомагають популяризувати творчість А. Мельничука на Батьківщині предків письменника.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У другій половині XX століття питання теоретизації та окреслення поняття ідентичності почало стрімко розвиватися серед дослідників різних галузей; воно має дискусійний характер та неоднозначність трактувань.

Ідентичність - це усвідомлення своєї приналежності до певної соціокультурної групи, що дозволяє визначити місце індивіда у соціальному просторі. Розуміння ідентичності контекстуально тісно пов'язане із поняттями “тотожність”, “відмінність”, “інакшість” та “інший”.

Сьогодні “ідентичність” використовується у двох сенсах: “соціальному” та “особистому”. У першому трактуванні ідентичність - соціальна категорія або група людей, яку об'єднують правила, відчуття приналежності та певні характерні ознаки. У другому розумінні - це особлива характеристика, яка відрізняє людину від інших.

Проблема ідентичності почала активно розроблятися спершу у психологічній та соціологічній площинах. З. Фройд концептуально вивів поняття ідентичності, адже психоаналіз направлений саме на виявлення людського “Я” та його ідентифікацій [21]. Роботи К. Юнга детально розглядають “персону” як частину колективної психіки, а індивідуальність, яку проявляє людина в цьому колективі, - лише роль. Для Юнга “персона” - це тісний взаємозв'язок індивідуальної та соціальної свідомості. А індивідуалізація виникає лише за повного розуміння сприйняття себе та іншими [23]. Також ідентичність розглядали у психоаналітичній парадигмі А. Адлер, К. Хорні, Е. Фромм, Г. Саллівен, Ж. Лакан.

Уперше детально розглянув процес становлення ідентичності соціолог Ерік Еріксон та вивів, що ідентичність є фундаментом для особистості, який зумовлений багаторівневістю природи самої людини: індивідуальним та

соціальним. З індивідуальної точки визначення ідентичності - це усвідомлення людиною її власних особливостей, унікальності досвіду. Соціальною ідентичністю є усвідомлення інакшості, як ми відрізняємо себе від інших та приймаємо соціальні норми. Формування ідентичності є результатом перебування у соціумі та накопичення досвіду. Соціолог вводить поняття “криза ідентичності” та визнає головні аспекти: відчуття ідентичності, процес її формування та результат цього процесу [10].

У соціологічних дослідженнях І. Гофмана, Р. Мертон, П. Бергера, Т. Лукмана, П. Бурдьє розкривається важливість ідентифікації для соціалізації індивіда.

Зважаючи на підвищений інтерес науковців різних галузей до питання ідентичності, розроблено багато різноманітних концепцій.

Наприклад, соціологи Пітер Бергер та Томас Люксан у праці “Соціальна побудова реальності” стверджують: “Ідентичність об’єктивно визначається як місцеположення у конкретному світі і може бути суб’єктивно присвоєна лише разом із цим світом. Цілісна ідентичність включає в себе всі різні інтерналізовані ролі та погляди” [24].

Британський культуролог Стюарт Голл дає таке визначення: “Ідентичність виникає як своєрідний невлаштований простір або невирішене питання в цьому просторі між низкою дискурсів” або “ідентичність - це процес, ідентичність роздвоєна. Ідентичність - це не фіксована точка, а амбівалентна точка. Ідентичність - це також ставлення Іншого до себе” [31]. А відчуття ідентичності, за Голлом, трансформувалося протягом часу: “Сучасна епоха витворила нову й остаточну форму індивідуалізму, що заснована на уявленнях про індивідуального суб’єкта та його ідентичність [31].

Філіп Глісон стверджував, що тлумачення терміну “ідентичність”, яке використовується у словниках, уже не є актуальним, бо воно постійно переосмислюється. Адже “ідентичність” - це складна динамічна соціальна конструкція, саме тому постійно видозмінюється та отримує нові сенси [29].

Праця Бенедикта Андерсона “Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму” відіграла важливу роль у переосмисленні концепції нації. Автор визначає важливість концепту “ідентичності” для існування нації як такої. Він вказує на подібність нації до життя людини, однак нації ніколи не мають чіткого визначення дати народження, а їхня загибель ніколи не проходять природним чином [1].

Для Бенедикта Андерсона національна ідентичність - це ознака етнічної приналежності людини. Адже відчуття національності формується суспільством, а саме міфом про спільне походження, культурними та історичними традиціями. Нація для Андерсона - “уявлена спільнота”, що штучно сформована, і такий принцип організації прийшов на зміну релігійного та династичного впливу. “Уявність” зумовлена тим, що індивід не має зв’язків із усіма представниками спільноти, проте це ніяк не заважає йому себе із нею ідентифікувати. Водночас попри свою абстрактність національна спільнота завжди залишається чітко визначеною територіальними межами [1].

Необхідність культурної ідентичності викликана потребою усвідомлення індивідом себе частиною культурної групи, яка у свою чергу формує його ставлення до себе та інших. Культурна ідентичність - це відчуття приналежності до тої чи іншої культурної традиції. Вона передбачає наявність у людини набору певних якостей, принципів, переконань про життя та поведінкової моделі групи людей зі спільними культурними цінностями.

Національна ідентичність є частиною загальної ідентичності, що реалізується у пізнанні світу через самовідчуття у ньому. Саме вона дає змогу через сукупність характерних особливостей та ознак співвіднести індивіда чи цілу групу до певної національної чи етнічної спільноти.

Ентоні Сміт - один із головних дослідників проблематики теорії нації та націоналізму. Розглядаючи “національну ідентичність” як культурний феномен, він виділяє цілу низку її формотворчих елементів. Так нація у його розумінні - “сукупність людей, що має власну назву, свою історичну територію, спільні міфи та історичну пам’ять, спільну масову громадську культуру, спільну

економіку і єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів" [19, 11]. Цим Е. Сміт чітко розрізняє культурну та національну ідентичності. Адже культурна, її автор співвідносить з "етнічною", концепція нації наголошує на спільності походження певної групи та її культурі, таким чином "чи то людина зоставатиметься у своїй спільноті, чи то емігрує до іншої, вона завжди неминуче й органічно залишатиметься членом спільноти, в якій народилась" [19, 9]. Під етнічною групою Е. Сміт визначає групу людей, яких об'єднують спільні міфи про походження, цінності, символи, що в свою чергу передаються від покоління до покоління на певній території. Водночас національна концепція передбачає міцні "політичні й культурні зв'язки, що об'єднують у єдину політичну спільноту всіх, хто має спільну історичну культуру та батьківщину [19, 9]. Різниця між культурною і національною концепція нації ілюструється на прикладі багато- чи мультинаціональних держав.

Маркерами культури і відповідної ідентичності у художніх творах виступають традиції, мова, література, історія, походження та релігія. Вони дають змогу ідентифікувати певну етнічну групу чи окрему особистість, особливо якщо вони заперечують свою національну ідентичність, намагаючись бути кимось іншим, або асимілюватися у іншому культурному полі. Е. Сміт до культурних ідентифікаторів спільноти включає систему ритуалів, церемоній, символів та літературу [18, 61]. Збереження спогадів, міфів, традицій та цінностей і визначають унікальність культури кожної етнічної групи [18, 59]. Саме ці елементи утворюють та підтримують історичну пам'ять про Батьківщину та свій народ. Водночас до політичних маркерів ідентичності належать - національна свідомість та ідея.

Філософ Леонідас Донскіс, базуючись на працях З. Баумана, вводить поняття "збентежена ідентичність". Це різновид ідентичності, що постійно вимагає підтвердження себе. Він вважає пошук власної ідентичності найголовнішим завданням у сучасну епоху: "ідентичність стає майже всім для людини постмодерну, яка є і творцем, і переважно трансформатором цієї ідентичності. У цьому наш сенс буття, форма дискурсу, самопізнання,

самотлумачення, світосприйняття і чудова нагода сформувати себе іншим у своїй країні” [26, 31]. Загалом він тлумачить ідентичність як “спосіб, у який ми сприймаємо себе і навколишній світ, може бути унікальним і дуже особистим, але поняття, якими ми мислимо, і мова, якою розмовляємо, представляє світ і довгу історію людської душі” [26, 25].

Проблема пошуку власної ідентичності спрямована на заповнення різниці між “як повинно бути” та “як є насправді”. Внаслідок постійного пошуку свого “Я” людина перебуває у безперервному процесі змін, а звідси випливає, що її самоідентифікація також є динамічною та гнучкою. Мислитель вказує й на те, що чим слабшим стає відчуття приналежності людини до чогось, тим сильнішим стає потяг до трансформації чи навіть повної зміни ідентичності, так постає питання двоїстості ідентичності. Адже, з огляду такого трактування ідентичності, вона передбачає перебування у стані незалежного індивіда і водночас приналежність до певної групи, з якою ідентифікує себе людина [26, 27]. За зміною ідентичності все одно залишається слід попередньої, і вона продовжує накладати свій відбиток на світосприйняття.

Культуролог Стюарт Голл аналізував проблему культурної ідентичності у багатьох своїх працях. У статті “Культурна ідентичність та діаспора” автор визначає ідентичність як безперервний процес та порівнює її з виробництвом, яке не може бути зупиненим [30, 222]. А термін “культурної ідентичності” трактує через два підходи. У першому випадку “справжнє я”, відчуття приналежності та зв’язку індивіда з певною культурою зумовлене спільною історією, сформованим культурним кодом, його сенсами і орієнтирами [30, 223]. Водночас автор наводить інший погляд на “культурну ідентичність”, за яким ідентичність постійно зазнає трансформації, а, отже, ідентичність - це “те, ким ми є насправді” і “ким ми стали” внаслідок унікального досвіду. Внаслідок усвідомлення своєї інакшості щодо інших виникає поняття “свій” та “чужий” у культурній ідентифікації індивіда

Далі вважаємо необхідним розглянути праці Едварда Саїда та Салмана Рушді, які самі є авторами-вигнанцями, котрі осмислюють виклики ідентичності у вигнанні.

Палестинсько-американський критик Едвард Саїд у статті «Рефлексії про вигнання» визначає екзиль як безповоротний розрив людини із рідним місцем, що несе за собою смуток, який не можна подолати. Він описує екзиль як тугу, неспокій та незадоволення. А те, що залишилося на батьківщині, - втрачено назавжди.

Західну культуру, за його поглядами, витворили саме вигнанці, біженці та емігранти. Це підтверджує теза Джорджа Стейнера про існування цілого жанру «extraterritorial» в літературі XX століття. Саме вигнанці дивляться на світ у міжкультурному й міжнаціональному векторі, водночас відчуваючи ностальгію і тугу.

Література екзилу надає лиш форму цим відчуттям, яких не пережили на власному досвіді. Саїд критикує те, що в культурі екзиль трактується у найгірших його характеристиках, і наводить декілька прикладів, а саме: вигнання - звичайна історична передумова; до вигнання спонукають індивідів лише інші індивіди і ніщо інше; вигнання ототожнюється із смертю, людина, котра покинула рідні місця, приречена на агонію [41, 191].

Автор чітко розмежовує літературу про вигнанців і літературу вигнанців, адже поетичні прийоми не можуть співвідноситися із життєвим досвідом. Також стаття порушує питання про національну свідомість. Вона трактується не як можливість співвідносити себе до когось, народу або культури, а мати змогу називати щось «своїм». Усі різновиди націоналізму, на думку дослідника, починають розвиватися саме через утиски національних прав і свобод. У контексті націоналізму виникає поділ на «своє» та «чуже». На межі цих понять постає простір для вигнанства та осмислення ідентичності у нових умовах.

Життя в екзилі не передбачає стабільності. Вигнанець має відновити своє життя. І, як правило, це виражається в пошуку основ, першопочатків чи

видобудовуванні нових принципів життя. А, отже, виникає потреба заново створити своє «я». Людина, котра покинула свою Батьківщину, отримує ярлик «чужинець». Поняття «біженець» з'явилося лише у XX столітті і часто стає інструментом для політичних маніпуляцій. Воно асоціюється із великою групою розгублених людей, котрі потребують допомоги. На противагу цьому автор пов'язує слово «вигнанець» саме із темою самотності. Для вигнанців важливо віднайти знову орієнтири в житті, створити новий світ із залишків старого. Також існує шлях перетворити свою інакшість у щось потужне й непохитне для себе і не адаптовуватися під нове середовище, проте згодом це може призвести до неприйняття нового способу існування.

Загалом Саїд не вважає вигнання привілеєм «особливих», він це окреслює як альтернативу до більш традиційного способу життя. Вигнання ніколи не є вибором, у ньому опиняються або від народження, або внаслідок певних історичних подій чи соціальних умов. Вигнанці лише мають вибір обирати спосіб життя у цьому стані.

Підсумовуючи, критик стверджує, що життя у вигнанні завжди тісно пов'язане із ризиком та порівнює його із «думками зими» Уоллеса Стівенсона: «Можливо, Стівенсон натякав, що у вигнанні життя протікає по-іншому календарю, не таким як на батьківщині» (власний переклад) Вигнання - це життя, що відбувається за іншими правилами [41, 191].

У збірці літературно-критичних статей та есе «Imaginary Homelands» Салман Рушді розмірковує про «уявну істину» сприйняття Батьківщини емігрантами чи вигнанцями. Їх постійного «переслідує почуття втрати, деякі прагнуть повернутися назад», проте відчуження, що вже відбулося, означає безповоротну втрату реального зв'язку з рідною землею [40, 9]. Роздуми і осмислення цього зв'язку для нього - спогади про минуле та формування своєї ідентичності із нього. Він описує Індію як синтез різних культурних традицій та сприйнятів [40, 67]. Рушді стверджує, що якщо письменник пише про свою країну поза її межами, то він має справу із «розбитими дзеркалами, деякі частини якого безповоротно втрачені».

Ідентичність є однією з ключових ознак людського існування. Це поняття складне та багатоаспектне. Особливий інтерес становлять складові формування національної та культурної ідентичності, яка стосується стабільного сприйняття людиною себе як представника певного національного та/чи культурного простору. Ідентичність виступає центральним елементом будь-якої культури, а національна ідентичність фундаментує та структурує національну культуру.

Важливим моментом як для культурної, так і для національної ідентичності, є не тільки фактор єдності певної спільності, але й фактори диференціації, культурної різниці та інакшості.

Проблема збереження національної та культурної ідентичності особливо гостро стоїть у питанні адаптації та інтеграції емігрантів. Національна складова ідентифікації не здатна відтворювати власне ідентичність діаспори як специфічного етнокультурного явища, однак спроможна запобігати асиміляції лише за умови тісного й постійного зв'язку між суб'єктами діаспори й історичною батьківщиною. Натомість культурний складник забезпечує трансляцію зовнішніх культурних впливів та їх культурне перетворення, сприяє запобіганню фрагментації та збереженню спільності.

РОЗДІЛ 2. ВТРАТА БАТЬКІВЩИНИ І ДОСВІД ПЕРЕМІЩЕННЯ У ТВОРАХ АСКОЛЬДА МЕЛЬНИЧУКА

Аскольд Мельничук - американський письменник, перекладач та редактор українського походження. Сам митець називає себе американцем з українським корінням. Його батьки, емігранти з України, після Другої світової війни декілька років перебували у таборі переміщених осіб у Берхтесгадені (Німеччина), а далі емігрували до США, де у 1954 році народився письменник. Майбутній письменник отримав освіту з літератури у Ратгерському університеті, штат Нью-Джерсі. А. Мельничук є засновником літературного журналу “Agni”, у якому друкуються поезії, есеї, літературні огляди та інтерв'ю. На сторінках “Agni” виходили переклади англійською І. Драча, О. Лишеги, О. Забужко та інших українських письменників [6]. Митець є автором чотирьох романів, низки есеїв та оповідань, які друкуються у авторитетних американських виданнях. У 1992 році він отримав премію МакГінніса в жанрі белетристики, що свідчить про зацікавленість та високу оцінку його творчості американськими критиками: роман “What is Told” отримав відзнаку “New York Times” як книга року, роман “Ambassador of the Dead” газета “Los Angeles Times” внесла у десятку найкращих романів 2002 року. Аскольд Мельничук у 2006 році заснував літературне видання “Arrowsmith Press”. Працював у Масачусетському, Гарвардському та Бостонському університетах. Він автор перекладів творів Оксани Забужко, Мар'яни Савки на англійську мову.

Розглянемо два перші романи Аскольда Мельничука “Що сказано” та “Посол мертвих”, які були видані у 1994-му та 2001-му роках відповідно. Перший роман перекладений українською у 1996-му видавництвом “Фоліо”, а потім 2017-му, другий - у 2018-му році. Ці романи в американській літературі привернули увагу читача до проблеми асиміляції та культурної інтеграції нащадків українських емігрантів у середині ХХ століття. Тамара Денисова,

досліджуючи образ України у творчості письменника, вказує на те, що через “зосередження на національній ідентифікації американця українського походження, автор розкриває її за канонами американської літератури, де проблема самоосмислення вирішується в індивідуалістичному ключі. Водночас українська ментальність вносить у розв’язання цієї проблеми власний акцент” [6].

У романі “Що сказано” розгортається тисячолітня родинна історія Забобонів, що бере свій початок від князя Тура та продовжується його нащадками у XX столітті. На прикладі “трьох поколінь родини Забобонів автор розкриває минуле, повертає до травм і розгадування історій батьків” [2, 80]. Так роман, що є хронікою сім’ї, трансформується в історію цілого українського народу. Прийом переплітання міфологічної та реалістичної сюжетних ліній створює єдність між прадавніми часами і сучасними. Така багатовимірність та багаторівневість тексту розкриває українську проблематику через пошуки ідентичності в умовах еміграції.

Роман умовно можна розділити на три частини, відштовхуючись від географічних координат: Україна, табір для переміщених осіб у Берхтесгадені та Сполучені Штати Америки. У такий шлях розгортається закодована історія українських емігрантів третьої хвилі.

“Посол мертвих” - це історія про пошук ідентичності у дорослому віці Ніколаса Блуда через звернення до травматичного емігрантського досвіду сім’ї Круків, адже його батьки успішно асимілювалися і пристосувалися в американському суспільстві.

На думку Соломії Павличко, завдяки творам Аскольда Мельничука українські мотиви увійшли в американську мейнстримну літературу. Вона заперечує ту думку, що Мельничук - український письменник в “екзилі”, а є справжнім американським письменником, який “майстерно вміє зацікавити та заінтригувати своїми “етнічними історіями” англomовного читача [16, 563]. Водночас його твори мають промовистий український “акцент”, що є зрозумілим і близьким українському читачеві. На думку Оксани Луцишиної,

для американського реципієнта Мельничук відкриває незвідану Україну через трансляцію національної пам'яті емігрантів, а для українського - це погляд із ззовні, із середини [14, 9].

Обидва твори мають автобіографічну основу, але повною мірою такими не є, адже Аскольд Мельничук “кожною книгою намагається зрозуміти якесь особисте питання” [22]. Таким чином, переосмислюючи історію, споглядаючи за рідними та знайомими, він дає героям романів власне життя. Українське походження автора зумовлює звернення через американську літературу до української проблематики.

Автор обмірковує та переосмислює історію цілого покоління українських емігрантів та їхніх дітей, що вже є представниками іншої культури та мають зовсім інакшу ідентичність та сьогодення, ніж їхні батьки. Так феномен американської полікультурності розкривається у спільній проблематиці романів “Що сказано” та “Посол мертвих”. Центральними темами у обох творах є самоідентифікація, національна самосвідомість, культурна ідентичність та пошук власного місця у контексті американської культури.

В анотації українського видання “Посла мертвих” підкреслено майстерне зображення Аскольдом Мельничуком обтяженого минулим життя української громади у Нью-Джерзі: автор “написав родинну сагу як роман про українську душу емігранта, розірвану між світами, травмовану злочинами минулого, біженством, втратою ідентичності. Але водночас цей роман і про те, що навіть зламані гілки мають шанс прорости, пустити коріння і стати новим деревом” [13, 2].

2.1. Зміна ідентичності покоління батьків

Спільним у романах “Що сказано” та “Посол мертвих” є українське минуле в американських емігрантських реаліях. Кожен герой переживає цей

досвід і по-своєму, і водночас можна простежити спільні риси цих переживань. У цьому розкривається вся складність і неоднозначність питання національної та культурної ідентифікації. Для більшості представників старшого покоління українців, що перетнуло океан у зрілому віці, цей досвід стає травматичним і не дозволяє повноцінно асимілюватися в американському суспільстві.

Герої роману “Що сказано” складають три покоління родини Забобонів-Ворогів. Представниками старшого покоління є Забобони: Стефан, Зенон та його дружина Наталка; молодшим поколінням є Слава Ластівка із чоловіком Аркадієм Ворогом; а їхній син Богдан народиться вже в Сполучених Штатах Америки.

Образи Зенона та Стефана Забобонів, на думку В. Василенка, вказують на зв'язок українців як із європейськими цінностями й культурою, так і з тоталітарним та колоніальним режимом [2, 165]. Брати Зенон та Стефан стали безпосередніми свідками та учасниками глобальних змін у світі: Першої світової війни, приходу більшовиків до влади, репресій та Другої світової війни, які залишили слід у долях кожного з братів та змусили сім'ю Забобонів емігрувати.

У житті Зенона Забобона домінує національно-орієнтована парадигма світосприйняття: він обирає одруження із сільською дівчиною Наталкою замість “роботи куратора скіфської колекції в Лондонському археологічному музеї” [14, 25]. У його очах Наталка була уособленням “української жіночності”, він називав її “національним скарбом”, адже вона - носій народних традицій та мови. Наталчині пісні та фольклор він занотовував, щоб зберегти для наступних поколінь, а, отже, зберегти і передати автентичну українську культуру. У свою чергу, саму Наталку “не цікавили слова Зенона, його шалені ідеї, його тиради про шляхетного дикуна і мудрість селянства чи важливість націоналізму” [14, 28]. Він завжди відслідковував новини про революційні події в світі, плекаючи надію про незалежну Україну. Спокійне життя Зенона, викладача історії мистецтва, перериває Перша світова війна, а далі табір військовополонених та особистісна криза, його “роки проходили в ступі

стрілянини і революції” [14, 34]. Коли комуністи заборонили українську мову, на знак бунту він видає статтю про скіфське гончарство, через що його ув'язнили. Після того “хоч Зенон і не говорив у родині про політику, все ж досі переймався долею України” [14, 49]. Під час Другої світової війни у нього стріляє німецький офіцер за інтимний зв'язок із його дружиною. Перед розстрілом йому запропонували зберегти життя і стати колаборантом, на що Зенон впевнено відповів: “А я ближче до могили, ніж до Німеччини” [14, 72]. Високоосвічений Зенон все життя мав чітку громадянську позицію, “вважав, що його країні необхідно визволитися з-під впливу сусідів - Росії, Австрії і Польщі. Необхідно зберегти чистоту мови” [14, 28]. Свою позицію він демонструє тим, що стає активним учасником національно-визвольних подій за незалежність України та проводить роботу в підпіллі, відстоюючи власні погляди та інтереси Батьківщини. Зенон є уособленням такого типу особистостей, для яких надзвичайно важливо плекати успадковану ідентичність, що виражається у мові, культурі та історії рідної землі. Його стійка національно-культурна ідентичність закорінена в історію поколінь древнього роду князя Турів, нащадком якого він був.

Зенонів рідний брат Стефан Забобон - людина інших життєвих поглядів. Він має європейську освіту та космополітичні погляди, славиться екстравагантними любовними історіями. Для нього рідніший Відень чи Париж, ніж земля пращурів Роздоріжжя. Історію цього містечка Стефан хотів вписати у світовий контекст, проте, як і всі його ідеї та наукові праці, було не завершено. Двадцять років про чоловіка не було чути, він блукав Європою у пошуках пригод і втіх, про які до сім'ї його долинали лише чутки. І раптом, у розпал Другої світової війни, коли Роздоріжжя було окуповане, шістдесятирічний Стефан повертається рідних із чітким усвідомленням, що саме тут знаходиться його дім, “у Роздоріжжі він удома: тут кожного сколку граніту колись торкалися як не руки, то погляд Забобонів” [14, 69]. Тільки на схилі віку він усвідомлює силу власного зв'язку з рідною землею та її важливість для його націо-культурної ідентичності. Навіть із від'їздом із рідного міста з Наталкою

та Ластівкою до Австрії, чоловік “збирався повернутися до Роздоріжжя. Його рід жив тут тисячу років під навалами турків, татар, поляків, росіян. Це місто і німців переживе” [14, 68]. Незважаючи на відкритість та легкість у сприйнятті дійсності, для чоловіка вимушена відірваність від рідної землі є надзвичайно травматичною, адже тільки на старості літ він “зрісся” із рідним краєм. У США він не знаходить місця для себе, точніше навіть не намагається його знайти: “Я приїхав сюди вмирати” [14, 103]. Стефан іде на свідомий крок покінчити життя самогубством, щоб сім’я отримала страхову компенсацію, гроші з якої пішли б на навчання внука Богдана у США. Цим вчинком він проявляє “героїчність” Старого світу, щоб дати можливість нащадкам стати повноцінними членами Нового світу.

Із прогресивними поглядами інтелектуала Зенона у романі контрастує образ малоосвіченої сільської дівчини Наталки, яка стала його дружиною. Її батьки “цілими днями орали, сіяли, косили. А ввечері гарикалися” [14, 26]. Одруження із Зеноном вона сприйняла як шанс покинути бідне та злиденне селянське життя, проте певною мірою вчиняє спротив спробам Зенона дати їй освіту: “вона собі подобається і без його книжок і теорій, красно дякую” [14, 29]. Прикладом такого спротиву є епізод, коли Зенон просить Наталку заспівати народних пісень, а вона “ж не любила сльозогінних пісень - ні плачів про покинутих коханими дівчат, ні козацьких маршів. Їй більше подобалася нова музика, що лунала з кав’ярень у студентських кварталах” [14, 28]. Сам Зенон невдовзі змирився з позицією дружини, її “кепкування з його казань про селянське життя, зате дбає про його телятину в помідорах і чисті сорочки з крохмаленими комірцями. Ну і що, коли їй байдужа історія князя Тура і заснування Роздоріжжя?” [14, 29]. Коли приходить звістка, що її чоловік загинув під час Першої світової війни, а насправді він потрапив у полон, Наталка у гніві повністю знищує всю його бібліотеку, не усвідомлюючи її цінності. Коли постає питання переїзду до іншої країни, “Наталці було все одно. Казала, рада їхати, хоч до Австралії” [14, 94]. Ця байдужість до кардинальних змін у її житті, пов’язаних із еміграцією, пояснюється тим, що для

Наталки особливо гостро ніколи не стояло питання тяглості роду та культурної приналежності. Не змінилося нічого в її житті і після несподіваного всіх повернення Зенона із ув'язнення (були переконані, що він загинув). Її повністю поглинає тихе сімейне життя, а байдужість тільки підсилюється: у Штатах її образ ніби розчиняється, вона стає зовсім непомітною. Єдине що згадується у тексті про неї, що вона кволю ходила по дому Ворогів та постійно спала. Так Наталка ніби свідомо обирає зникнення - символічну смерть, ігноруючи американський спосіб життя. Вона мало цікавилася питанням ідентичності на Батьківщині, не стало воно для неї актуальним і в еміграції.

Її донька Слава Ластівка успадкувала від батька міцний зв'язок із духами предків. Ще в дитинстві Зенон водив її на прогулянки цвинтарем, де згодом вона почала почуватися комфортніше, ніж серед людей. Цей зв'язок із духами її не полишатиме все життя. Вона також страждає від постпам'яті - успадкований від батьків їхній досвід жахів минулого. Ці фактори не дозволяють їй відразу адаптуватися до нового життя в Америці. Хоча, коли сім'я Забобонів покидала Роздоріжжя, Ластівка із нетерпінням чекала нового життя: "Було відчуття, що перед нею розкривається великий світ. Ціле своє життя вона чекала на цю подорож" [14, 68]. Табір для переміщених осіб у Берхтесгадені для неї стає місцем очікування, адже він був замалий для її мрій. Навіть під час перетину океану в страшний холод "мрії-сподівання, ці пухові ковдри юності, вберігали її від льодяного вітру" [14, 92]. Тоді ж на судні вона зустріла стару, що напроорочила їй страшні муки через забуття своїх духів. У той час, коли перед Ластівкою та Аркадієм відкривалися нові горизонти, вони не сприйняли це серйозно. Нью-Йорк - саме це місто із сотні інших обрав Аркадій, але як тільки дружина почула, що це справжні бетонні джунглі, було прийнято рішення оселитися у Нью-Джерзі. У Сполучених Штатах вона відчуває себе самотньою, адже чоловік їй зраджує. Шлюб, яким вона жила, перетворюється на фікцію, тому вона знаходить пристрась у одязі, перуках та покупках. Все частіше вона починає розмовляти із духом Зенона, цим самим зміцнюючи свій зв'язок із спогадами про своє "доамериканське" життя та

втікаючи від сімейних проблем, що її оточують. Нова країна не стала для неї квитком у нове щасливе життя, тому вона не просто подумки повертається у своє минуле, а й усіма силами намагається прищепити сину Богдану свої погляди на питання роду та тяглості поколінь, успадковані від батька: “Пам’ятай: ти - син князів, і діти твої по тобі князями будуть” [14, 104].

Чоловік Ластівки Аркадій Ворог, з яким вона познайомилася у таборі для переміщених осіб, був родом із Київщини. Родини Ворогів століттями працювала на землі, але Аркадій її ненавидів і з дитинства прагнув до великого міста. У 1931 році у десятирічному віці він стає свідком згвалтування своєї матері більшовиками. Згодом його батька вбивають, і хлопець переїздить на північ до дядька, невдовзі й мати безслідно зникає. Так ще з підліткового віку Аркадій позбавлений і сім’ї, і землі. Це зумовлює його амбіційність і постійні пошуки себе, що потім переростають у домашню тиранію та кризу ідентичності.

У грошах він почав убачати ключ вирішення всіх проблем: “Гроші - бензин життя” [14, 92]. Перепливаючи океан, чоловік готував себе до того, щоб почати все з нуля, адже “сформований духом протистоянь, він не заспокоїться, доки не переможе своїх ворогів” [14, 97]. Уже в Сполучених Штатах Аркадій змінював роботу за роботою, щоб якомога краще фінансово забезпечувати сім’ю, відчуваючи владу грошей. Коли ж стало відомо, що у подружжя Ворогів з’явиться син, то чоловіка взагалі перестало все турбувати, окрім грошей, адже “дитина, що нестиме прізвище далі. Гроші. Дитина, що воюватиме з ворогами. Гроші. Дитина, якій вони передадуть усе, що дізналися про цю важку справу - життя” [14, 102].

Аркадій Ворог після переїзду до Нью-Джерзі починає ґрунтовно розмірковувати над питанням власної націо-культурної ідентичності. Він шукає відповіді на запитання “Чи можна бути вільною людиною без землі” і доходить до висновку, що “бути українцем - то один спосіб бути самотнім” [14, 125]. Аркадій проходить різні етапи рефлексій на шляху пошуку свого “Я” у американському суспільстві. Після десятиліття життя в Америці він починає

піддавати сумніву значення національності, адже він “побоювався, що Америці набрид лемент малих республік і змучених республік” [14, 124]. Так, адаптуючись до омріяного американського життя, він усвідомлює, що ідентифікується лише у родині, для всіх інших він людина “нізвідки”. Водночас саме у США він відчуває себе вільною людиною, а воля для Аркадія - це щастя.

Для Слави Ластівки та Аркадія шлях адаптації до американського життя неоднозначний, а інколи болючий. Вони емігранти, що мають сильний зв'язок із Батьківщиною у вигляді духу князя Тура, що завжди поруч. Подружжя зіштовхнулося з типовим набором емігрантських страхів, і все життя за океаном намагаються їм протистояти, цим самим визнаючи і приймаючи для себе полікультурність США. Для сусідів вони залишалися дивними росіянами, навіть не зважаючи на постійні заперечення і пояснення Аркадія, що саме через росіян їм довелося покинути рідну землю.

Якщо Зенон та Наталка Забобони зміцнювали зв'язок із духами та переказували сімейні легенди, цим самим передаючи родинну історію новим поколінням, то для Ластівки та Аркадія Ворогів цей зв'язок із пращурами став на допомогу у боротьбі за виживання у новій, чужій для них Америці. У цьому аспекті назва роману “Що сказано” тлумачиться як “фрагмент усної традиції, яка передається від покоління до покоління й оповідає про те, що ХХ століття з усією його трагічною історією - уже тяж частина цієї традиції, яка говорить про минуле, осмислює його та себе в ньому і переповідає іншим” [22, 162].

Аскольд Мельничук вибудовує досить неоднозначні образи представників покоління батьків. В. Василенко звертає увагу на те, що їхня “героїчність” була сформована ще у Старому світі, а в загальному контексті старше покоління уособлює “нереалізовану історичну і культурну потенцію нації” [2, 164].

Через призму життя старшого покоління Забобонів відтворено жахливі сторінки історії України: Першу світову війну, “розкуркулення”, колективізацію та масові репресії. Покоління ж їхньої доньки Ластівки та її майбутнього чоловіка Аркадія стає свідком Другої світової війни, таборів для

переселенців та подорожі за океан у пошуку нового життя. Головною проблемою цього покоління В. Василенко називає їхню відмову від *melting pot*, що дослідно означає “неплавкий котел” [22, 164]. Ця концепція була спрямована на повне змішування культур у США на початку ХХ століття, щоб “американізувати” емігрантів із різних країн світу. *Melting pot* - це спроба розробити наукову тезу щодо необхідності асимілювати різні етнічні групи для “вирівнювання” американського суспільства [33].

Герої ж роману “Посол мертвих” належать до двох поколінь: батьків, що народилися в Україні, пережили жахи війни, таборів, труднощі еміграції, та дітей - нове покоління, що виросло у США і знають про землю предків лише із оповідей та спогадів дорослих. Так між двома поколіннями постає великий культурний, історичний і соціальний розрив. На прикладі двох поколінь протиставляється у романі Старий та Новий світи. Представниками покоління батьків є Адріана та Лев Круки, Адин брат Віктор, батьки Ніколаса Блуда.

Найвиразніше “синдром старого світу” оприявнюється в образі Адріани Крук. Вона була свідком найжахливіших катастроф вселюдського характеру в історії ХХ століття і обережно пронесла свій багаж пам’яті через роки та навіть континенти. Зображення долі героїв твору у більшій чи меншій мірі пов’язано з Адою, тому вона стає центральним образом роману, про що і засвідчує його назва.

Уже на початку твору читач стикається з хаотичним ходом думок Ади, нелогічністю її спогадів. Так у розмові з Ніком вона різко провалюється у своє життя під час війни: “Віктор вийшов із дому купити цукру... І відтоді ми двадцять років його не бачили. Отак воно було 1942 року” [13, 15]. Часто вона розповідає одне і те ж, особливо історію про повію, з якою познайомилася у таборі біженців. Її оповіді завжди фрагментарні, непередбачувані та вирвані із контексту реальності.

Насправді ж Ада безповоротно скалічена подіями її життя. Першою серйозною травмою для дівчини стало згвалтування солдатом, “вовком у формі”, у підлітковому віці: “Адріана відчула, що її розриває зсередини - так її

брат колись розірвав жабу петардою” [13, 149]. Ця історія стала для неї власною таємницею, яку вона оберігала все життя, “проте якусь межу було перейдено. Після згвалтування Ада вже не володіла своїми снами. Вони почали просочуватися назовні - й часто вона чула голос чи бачила людину, котра їй снилася, так що вже сама сумнівалася, спить вона чи ні” [13, 150]. У 15 років дівчина стала свідком знущання німецьким солдатом над батьком - шанованим і знаним інтелігентом - та його вбивства прямо серед вулиці, а невдовзі втратила й матір, яка не змогла перенести сімейної трагедії. Уже тоді Ада почала поступово втрачати контроль над реальним і нереальним у світосприйнятті. Догляд за молодшими братами і сестрами, увага зі сторони молодого Лева стали для неї способом втечі від тривожності й журби.

Із накопиченням травматичного досвіду втрата зв'язку із реальністю посилюється, жінка все частіше занурюється у спогади. Особливо це загострюється після того, як уже в Штатах її покинув чоловік Лев заради 19-річної дівчини, а на Аду повністю лягло виховання двох синів Пола та Алекса й догляд за братом Віктором.

Чіпка пам'ять жодного разу не зрадила Аду. Перетнувши океан, використавши свій шанс на нове життя, витримавши фізично всі складнощі довгого шляху, жінка виявилася внутрішньо не готовою відпустити та переосмислити трагічні спогади з минулого життя на Батьківщині. Ці неперетравлені травми стають для Адріани ненадійною опорою для її ідентичності у США.

Епізод, де сорокарічна Ада має сексуальний зв'язок із підлітком Ніком, коли хлопцю було стільки ж років, скільки і їй, коли її згвалтував військовий, вказує на повторення травматичного сюжету, який приречений на циклічність незалежно від часу та місця. Адині історії з минулого не можуть вписатися в її сьогодення в США, перетворюючи її образ на символ травматичної історії України [37].

Калейдоскоп життєвих перепетій сприяє тому, що у певний момент свого життя Ада обирає дружбу з померлими: спілкується з сестричкою, яка

померла ще маленькою, постійно говорить із батьками, яких уже не було у світі живих, при цьому їй здавалося, що вона відчуває їхню емоційну підтримку - “десь тоді Ада влаштувалася на своє посольське місце” [13, 170]. Це стало наслідком того, що ще змалечку Ада відчула зв'язок із світом духів, “вона пробачала світу його вади, бо змалку вийшла за його межі, встановивши зв'язок із більшою та нескінченно могутньою імперією - тіньовою імперією померлих” [13, 127]. Ця особливість героїні є суголосною з образом Слави Ластівки, героїні роману “Що сказано”.

Саме Адріана Крук і є тим послом мертвих у романі Аскольда Мельничука, адже стає провідником не лише у Старий світ, а й ключем до пошуку своєї ідентичності та національних коренів оповідача Ніка.

Історія Ади розкривається через призму сприйняття її особистості Ніком. Тому Адріана з його дитячих спогадів постає досить неоднозначною, травмованою минулим, яке нікому достеменно не відоме та не зрозуміле, бо ґрунтується на її власних фрагментарних оповідях. Так у текст твору вводиться оповідь Антона, як підрозділ з назвою “Посол мертвих”, у якому зосереджується увага на одному персонажеві - Аді. Стилістично і наративно ця оповідь відрізняється від основної, адже Антон розкриває особистість Ади, вписуючи її в контекст української культури та історичних подій, свідком яких він був сам безпосередньо. Натомість Нік не спроможний сприймати Аду по-іншому, адже знаходиться поза межами країни, в якій відбуваються основні події життя головної героїні оповіді, а відтак і за цим контекстом. Він сприймає й оцінює покоління своїх батьків і Ади через призму американця та свій досвід життя в США.

Антонова історія проливає світло на “доамериканське життя” Ади. Вона народилася у місті Воскресіння на річці Пам'ять, була найстаршою із дев'ятох дітей. Її батьком був суддя Тарас Січ - шанований громадський та політичний діяч, а мати, Ірина Бук, - вчителька та просвітянка, “батьки дали доньці впевненість у тому, що вона ніколи не втратить свого місця у світі” [13, 127].

Пізніше саме Антон, закоханий в Аду ще з юності, стане шансом розірвати поглинання свідомості героїні минулим і вирватися з нього. Його пропозиція переїхати з ним до Англії змушує жінку задуматися над своїм життям. Тоді ж Ада вперше усвідомлює, що від української громади вона віддалилася, багаторічна робота офіціанткою її пригнічувала, а голоси в її голові разом говорили: “Альбїон тебе врятує! Лети на Альбїон!” [13, 173]. Сама ж Адріана розуміла, що в Америці - країна, “де гонитва - найзапекліша. Їй потрібне впорядковане суспільство, де все має місце, - в такій країні й для неї місце знайдеться”, тобто Англія [13, 173]. Для Адріани переїзд - можливість нового життя, точніше почати нарешті жити, адже духи померлих підтримували її в цьому. Незважаючи на це, жінка відмовляється від пропозиції Антона, вона не хоче брати на себе відповідальність за прийняття рішення переїзду, адже тут залишався Віктор, що зовсім не міг про себе подбати, а також її сини. ■

Якщо для Ади втечею від реальності було провалюванням у спогади та розмови із померлими, то для її рідного брата Віктора розрада була в алкоголі. Коли дорослий Ніколас через багато років зустрівся із Круками, то побачив Віктора у звичайному для того вигляді: “У руці він мав чарку з прозорою рідиною - горілкою. Між його брезгливими губами диміла цигарка. Обличчя його у тьмяному світлі мало колір запраної кавової плями на скатертині” [13, 12].

Єдине, що Віктор умів добре робити, так це губитися. Ще під час війни він пішов за цукром і зник на двадцять років, губився у Нью-Йорку, на роботі. Причиною його саморуйнування став гнів, викликаний минулим у рідній країні. Цей абстрактний гнів Віктор тримав увесь час у собі, коли той ставав “нестерпним, чоловік підводився і крутився на місці, а в його душі точилася кривава битва, де змахували шаблі, летіли навсідіч обрубані кінцівки...” [13, 175]. Свідомість Віктора була безповоротно травмована ще в юності, коли під час спроби перетнути кордон, його заарештували. У в’язниці юнака піддавали страшним туртурам як фізичним, так і моральним. Після того Віктор відчував спокій, лише коли вживав міцний алкоголь або спостерігав насилля: під ліжком

він тримав знімки з таборів смерті, з часів Голодомору та людей із відрізними кінцівками.

Представники старшого покоління Круків у тій чи іншій мірі не змогли асимілюватися в американському соціумі, вони так і залишилися жити у закритій громаді, страждаючи і впевнено тонучи у своїх особистих травмах, які так і залишилися непропрацьованими. Оскільки їхня ідентичність у США не змінюється, то травматичні події приречені на повторення.

Якщо Круки повністю жили у полоні психосоціальних травм, і це зумовило їхнє повне неприйняття американського життя, то родина Забобонів, хоч і не змогла повністю асимілюватися, але відразу після переїзду до Америки, докладала багато зусиль, щоб розчинитися у американському суспільстві.

Батьки Ніколаса обрали протилежну поведінкову модель життя, ніж Круки. Відразу після переїзду до Америки, вони, мов губка, почали вбирати в себе нову культуру і свідомо віддалятися від української громади, щоб краще асимілюватися в американському суспільстві. Батьки Ніка майже не говорили про своє “доамериканське життя”, його для них ніби й ніколи не існувало. Їхнім найбільшим бажанням було стати справжніми американцями, тому з певного часу заборонили спілкуватися Ніку із Алексом, адже Круки для них були ніби якорем, що тягнув до українського минулого. Згодом сім'я зовсім переїхала з українського емігрантського мікрорайону у передмістя Форт-Гіллс, “населеному заможним людом із середнього класу - дипломовані бухгалтери, лікарі, юристи” [13, 188]. Уже дорослий Нік згадував про свою матір, що вона “успішно вписалася у нове життя дружини американського лікаря” [13, 193], що вказує на гнучкість її націо-культурної ідентичності. Батьки весь час були заклопотані роботою та переходом від “емігрантів” до “американців”. Їхня смерть підштовхнула Ніка до роздумів про своє виховання, різке відчуження сім'ї від української громади. Він розумів, що свою історичну пам'ять та зв'язок із рідною землею вони самі знищили у погоні за американськістю: “На той час, коли я ходив до старших класів, вони, здається, добре вкоренилися у власній уяві й почувалися чудово, тільки от те, що вони собі уявляли, хай як воно

починалося, швидко стало дуже буденне і дуже американське. Тоді моя мати вже погладшала, що їй було важко втиснутися на переднє сидіння “олдсмобілля” [13, 241]. Важливою деталлю є те, що на похорон обох із подружжя Блюдів майже ніхто не прийшов, це зумовлено їхнім замкнутим способом життям. Вони втратили зв'язок із українською громадою, адже свідомо відмовилися бути її частиною, а завести близьку дружбу із кимось іншим у мультикультурному суспільстві їм так і не вдалося. Тож вони змогли побудувати життя і реалізуватися у США, проте не змогли соціалізуватися.

Отже, на прикладі покоління батьків Аскольд Мельничук показує множинність та варіативність людських досвідів і доль українців у XX столітті та осмислення їхньої націо-культурної ідентичності у нових умовах.

Батьки стають своєрідними посередниками для дітей у питанні віднайдення їхньої ідентичності та свого місця у світі. Таким чином, прослідковується дві категорії передавання досвіду від батьків до дітей. Перша - сім'я Ворогів і Круків, які чітко усвідомлюють свою українськість, тому плекають любов до Батьківщини у молодшого покоління. Родина Ворогів складно переживає труднощі еміграції, їхні мрії про нове життя сповнене пригод розбиваються об реальність: жагою до грошей, незгоди подружнього життя та самотність. Круки були неспроможні справитись із травматичним досвідом і забути пережиті жахи минулого перетворюють передачу історичного і культурного досвіду у “синдром старого світу” та хворобу зниклості. Другою поведінковою моделлю старшого покоління емігрантів є Блюди, які доклали всіх зусиль, щоб стерти сліди своєї української ідентичності і перетворитися на справжніх американців у їхньому розумінні. Та, не зважаючи на намагання батьків, їхній син Нік уже в дорослому віці все ж повертається до питання зв'язку з історією землі своїх пращурів.

2.2. Формування ідентичності у поколінні дітей: старі виклики й нові умови

Якщо представники старшого покоління у розглянутих двох творах травмовані минулим і не готові його відпускати, продовжуючи жити за законами Старого світу, то через це їхні діти успадковують виклики національної пам'яті. Єдині, хто цього свідомо не робить це Блюди. У свою чергу покоління дітей, має або звільнитися від постпам'яті або вжитися із нею та побудувати своє життя в американському суспільстві. Тому вони постійно знаходиться у пошуку власної ідентичності та свого місця у світі, а досвід батьків ніяк їм не може допомогти у цьому.

У романі “Що сказано” син Аркадія та Слави Ластівки Ворогів Богдан народився в США. І якщо його батьки залишаються чужими у цій країні, то для Богдана Америка - це дім. Водночас батьки його виховують як українця: мати змушує говорити вдома лише українською, постійно критикує його американську школу та знання, які отримує хлопець, а батько муштрує хлопця фізичними навантаженнями, щоб той змалечку готувався до боротьби за рідну Україну. Богдан не розуміє настанови та повчання батьків, адже рідна мова для нього англійська, а про “рідну землю” він знає лише із розповідей сім'ї. Йому доводиться ховати від батька улюблені комікси про Людину-павука. “Поки всі діти грали в софтбол, ходили в кіно чи робили домашні завдання, Бо вчився бути українцем” [14, 125]. Для нього Україна - це щось міфічне та примарне, що зрозуміле лише батькам і чий досвід він не в змозі зрозуміти.

Не випадково автор використовує ім'я Бо - скорочене на американський манір українське Богдан. Адже хлопець зростає вже з подвійною ідентичністю, для нього американська культура є рідною і він відчуває інакшість батьків. Проте він все одно не розуміє, навіщо його готують до порятунку краю, що не є для нього рідним чи принаймні зрозумілим, а існує лише як далека країна. Хоч порятунок цей символічний, а не реальний, адже Бо має стати продовжувачем українського роду, навіть якщо й на чужій американській землі. Отже, надмірне намагання нав'язати своє бачення та розуміння ідентичності, яке постало гостро у чужій країні для Аркадія та Ластівки, стало причиною

нерозуміння та відторгнення батьківських мотивів та їхнього досвіду. Відтак українська ідентичність не стає частиною національної ідентичності Богдана.

У романі “Посол мертвих” представниками Нового світу, носіями американської культури є Нік Блюд та двоє братів Пол та Алекс Круки.

Автор вводить у роман проблему насильства, викривлення психіки у характеристики персонажів, що належать до старшого покоління, як наслідок вищезгаданого їхнього досвіду війни та переміщення. Батьки внаслідок нерозуміння й неосмислення власних травм несвідомо передають ментальну вразливість та схильність до саморуйнування своїм дітям. У цьому безпосередньо простежується руйнівний вплив Старого світу на представників Нового. Це роблять усі, крім батьків Ніка Блюда, які докладали всіх зусиль, щоб адаптуватися й перестати бути “емігрантами” і нарешті стати справжніми американцями. Ще у підлітковому віці вони заборонили синові спілкуватися з Круками та обмежували будь-які контакти з українською діаспорою. Коли ж Ада викликала телефонним дзвінком уже дорослого Ніка із Бостона, то жінка стає для нього голосом минулого, що спонукає чоловіка до рефлексій щодо свого коріння та ідентифікації: “Відколи померли батьки, я втратив зв’язок із громадою, в якій виріс. Тепер у мене з’явився шанс відновити зв’язок, хоча місток, який спорудила б Ада, все одно вийшов би доволі хисткий” [13, 13]. Спонтанні Адині спогади-оповіді змушують Ніка все більше повертатися до минулого: “Уже багато років я не чув історій про війну; власне, й забув, як і не знав, куди подітися від їхньої розмитості й непевності. Ада - моє вікно в минуле. Вітраж. Без неї вони б залишилися серією фотографій зблизька, музеєм портретів однієї родини” [13, 16]. Це пригадування стає для чоловіка надзвичайно болісним і певною мірою шокowymi моментами, адже його батьки все життя усіляко відмежовували його від свого минулого у “старій країні”.

У той час, коли батьки Ніка уникають Старого світу і асимілюються у Новому, Ада навпаки намагається передати синам у спадок якомога більше свого травматичного досвіду з минулого. Показовим епізодом є гра Алекса і Ніка у будинку Круків в “панахидки”, де діти по черзі грали роль покійника.

Якщо для Блюда це було лише забавкою, то Алекс був переконаний, що бачить материних привидів. Контрастують із цим інші Нікові спогади, як вони із матір'ю грають у “Монополію”. Так на прикладі дитячої гри простежується, як Ада піддає своїх синів непосильному тягареві пам’яті.

У шкільні роки Алекса постійно переповнювало відчуття обурення через історичну несправедливість, адже його батьки “прибули з країни, яка по війні майже зникла, і це мало певні особливі наслідки” [13, 57]. Дуже промовистим є епізод, коли нова вчителька неправильно вимовила прізвище Крук як англійське слово “cruk” - шахрай. Алекс спробував пояснити походження свого українського прізвища, на що вчителька викликала його до дошки, щоб той показав на мапі світу країну своїх батьків. “На шкільній (карті) його країни не було. Хоч як він придивлявся, стара країна не знаходилася. Він хотів стерти себе так, як місіс Ліннеан витирала крейду із дошки” [13, 58]. Для Алекса це було надзвичайно принизливо і болісно, ледь не вперше в житті він тоді зіштовхнувся із питанням невизначеності того, ким себе вважав, ким ідентифікували себе його батьки. В очах своїх однолітків він став людиною без імені та без країни [37].

Неадаптованість до життя та комплекси меншовартості через власне походження переростає у саморуйнування. Старший брат Алекса Пол, намагаючись утекти від цього свідомо, стає солдатом під час В’єтнамської війни. Але війна не спроможна вивільнити його від тягара травматичної родинної пам’яті, він закінчує життя самогубством. Алекс проявляє більший спротив та навіть намагається жити власним життям, та в якийсь момент усе зводиться до розчарування, а згодом до алко- та наркозалежності. Смерть Алекса внаслідок поранення під час бійки та таблеток, випитих перед сном, Ада сприйняла спокійно, вона навіть не викликала швидку чи поліцію, коли напівживий син повернувся додому залитим кров’ю. Вона пояснює це тим, що “Мій син прийшов додому помирати. Чому я мала віддавати його чужим?” [13, 288]. У реальному житті Алекс зневажав мати і у дорослому житті намагався

віддалитися, водночас його смерть була для Ади можливістю бути ближчою до нього.

Після смерті Алекса Нік розмірковує над роллю матері у житті людини: “Що таке мати? Джерело життя, гніздечко любові, тепла піч, перша вчителька серця і свята покровителька почуттів? Можливо. Мати - Це Єва, Сара, Церера, Марія, Земля-матінка - море, місяць і понад те. Значно більше. Медея, Менада, Канібал. Мати як убивця - пожирачка дітей” [13, 290]. Ада не спробувала вийти з травматичного стану та переосмислити саму травму, тому передала їх своїм дітям у спадок.

Все своє життя Пол та Алекс страждали від травми постпам’яті: “Having no relations to their present life in the USA, the Kruks slowly become syndromes of history. Having no distance from their parents and traumas, the second generation (Paul and Alex Kruk) did not survive under the burden of their parents’ past. Because of an unarticulated postmemorial family narrative, expressed in feelings of fear, misunderstanding, and horror, Alex’s art did not bring salvation” [37]. Нік пригадує, що: “Алекс утікав од минулого з такою ж самою силою, з якою Ада намагалася у ньому жити, що йому важко було узгодити теперішній час із минулим без ускладнень для майбутнього” [13, 246]. Для братів смерть стала втечею від цього тягара. Зі смертю братів Крук, родинна спадщина остаточно втрачає спадкоємців. Так “синдром старого світу” знищує всю сім’ю Крук. Єдиним носієм пам’яті про цю родину стає Нік та оповідання Антона “Посол мертвих”.

Якщо Ада для своїх дітей стала “послом смерті” то для Ніка вона - не лише провідник у незвідане своє минуле, яке є дзеркалом життя українських емігрантів, а й ключем до власної ідентичності. Жінка розкриває перша, хто розповідає Нікові про життя його батьків за часів “старого світу”. Мати Ніка, за її спогадом, мала не менш тяжке життя, ніж сама Ада: під час Голодомору з’їла свою сестру, що померла, а батько під час війни активно контактував із нацистами. Це нове відкриття про свою сім’ю вже після смерті батьків не дає Ніку спокою: “перед очима зринали картини з табору смерті, гори трупів, висохлі, змарнілі обличчя” [13, 248]. Водночас ця тривожність повертає Ніка до

питання національності батьків та досвіду, який їм довелося пережити, щоб стати американцями. Роздуми над цим спонукають чоловіка до подорожі Європою з метою спокути. Він пише: “У всьому я бачив зв’язок, різні місця наче передавали мене з рук у руки, мов естафетну паличку” [13, 258]. Так щоб знайти своє справжнє “Я” американцю за національною ідентичністю довелося стати незнайомцем і мандрівником у “старому світі” - Європі.

У передмісті Рима він випадково знаходить українську громаду, в одному із монастирів зрештою Нік залишився на два місяці. Йогу туди запросив чернець - українець із Канади. Монастир став для Ніколаса місцем, де він вперше побачив людей із “старого світу”, травмованих жахіттям Голодомору і війни, але без “синдрому старого світу”. Це люди, що пережили минуле і живуть теперішнім.

Там же чоловік зустрівся з Антоном, який щороку влаштовував паломницьку подорож Італією. Поет став як і Ада ключем до розуміння минулого своєї родини і її землі. Саме Антон вказав Нікові на те, що правда, як й історія, може бути різною, інколи і неприйнятною, все що залишається - прийняти її. “Тріхи батьків. Стара історія. У Біблії сказано, що вони розвіюються через три покоління. Для померлих ми вже нічого не можемо зробити, крім молитви, якщо ви віруєте. Цікавтесь звісно. Та живіть власне життя. Не потрапляйте у пастку минулого. Минуле може стати відмовкою, легким способом усунутися від того, що відбувається навколо...” [13, 266].

Подорож Європою у пошуках ідентичності закінчується усвідомленням Ніком себе як американця. Водночас він сам для себе визначає те, як це бути ним - “постійна невпевненість, постійне озирання через плече, а там нічого - милі, століття, й нічого в них не видно - і не знати, що далі?” [13, 267]. Нік дізнався про минуле своєї сім’ї, і тому він обирає стати обличчям до теперішнього, адже минуле - це лиш історія, яку не можна виправити, але яку треба осмислити та усвідомити, щоб вона стала частиною ідентичності. Прийняття цього логічно припиняють внутрішні пошуки Ніка Блюда, “моїх батьків уже немає на світі, а я тут, сам, успадкував невідь-що... Моє чуття

минулого змінилося, доведеться жити із сумнівами. Я не дозволю бажанню сентиментального спрощення закрити тіністі лабіринти світу” [13, 269]. Врешті-решт історія сім’ї Блюдів знаходить продовження у Ніку, що власними силами віднайшов історію родини і визначив свою власну ідентичність. А те, що він “дещо зберіг -хтозна-навіщо. Може для дітей” [13, 269] із речей своїх батьків, вказує на те, що він цю родинну пам’ять власного походження буде передавати наступним поколінням.

Романи Аскольда Мельничука “Що сказано” і “Посол мертвих” є тематично об’єднаними, у яких діти емігрантів знаходяться між двома культурними просторами: українським та американським. Вони повноцінно не вписуються ні в один із них, а в результаті, змушені самотужки шукати або ж вибудовувати власноруч свою ідентичність. Через батьківську сакралізацію минулого покоління дітей змушене пережити його разом із ними, тобто страждати від “синдрому старого світу” або постпам’яті. У “Що сказано” Бо проявляє небажання приймати мову і культуру, але саме представники “старого світу” дають йому можливість повноцінно реалізуватися у “новому світі”. У “Послі мертвих” Алекс і Пол не змогли впоратися із цим синдромом, докладаючи всіх зусиль, щоб позбутися тягаря насадженої батьками національної пам’яті, вони приречені на “хворобу зникості”. Нік єдиний, хто уникнув батьківського тягаря минулого, але врешті-решт йому вже у дорослому віці довелося самотужки відшукувати власну національну приналежність та ідентичність.

2.3. Ідентичність поета і літературного критика Антона у романі “Посол мертвих”

У романі “Посол мертвих” важливу роль відіграє особистість поета Антона. Він єдиний із представників старшого покоління у романі “Посол

мертвих”, хто зміг адаптуватися у новому культурному середовищі та реалізуватися як особистість в еміграції.

Уперше читач дізнається про Антона зі слів Ади під час її розмови із дорослим Ніком. Пригадуючи Антона, вона говорить: “У цьому світі, щоби кохати поета, треба бути несповна розуму” [13, 11]. Антон на кілька років старший за Адріану. Вони знайомі ще з дитинства: його сім’я належала до кола друзів родини Січ. “Він читав багатьма мовами, зокрема й англійською, дуже любив Гарта Крейна та Волта Вітмена” [13, 142], водив Аду на концерти до Оперного театру. Разом вони опиняються і таборі для біженців міжнародної благодійної організації CARE.

У таборі відбувається головна метаморфоза Антона: із непомітного хлопця, на якому ніколи не сидить добре одяг і читає Аді вірші, він “перетворився на вченого, котрий, щойно має чим присвітити, сидить уночі над книжками, вивчає трактати Якоба Беме та Кабалу” [13, 166]. Антон свідомо обирає навчання у Лондонському університеті, на відміну від Ади та Лева, що чекали моменту перетину океану і нового життя у Сполучених Штатах, якомога далі від жахів війни. Він усвідомлює, що із втратою рідної землі, він втратив і мову, хист до поезії: “того дня, коли він залишив свою країну, закрилися джерела його поезії” [13, 169]. Єдиною його можливістю віднайти музу, була пристрасть до Ади, але їхні стосунки так і залишилися дружніми. Він обирає шлях літературного критика. Тоді ж їхні з Адою шляхи розійшлися остаточно. І зійшлися через багато років, коли їхні особистості були докорінно змінені досвідом прожитих років.

Антон, уже як знаний і шанований дослідник, приїздить до Нью-Джерзі, щоб прочитати лекцію для україно-американської публіки. Ада, яка роками жила спогадами про Антона, бачить уже зовсім іншу людину, ніж ту, що виринала у її снах увесь цей час. Проте почуття до Ади все ще мали місце в серці Антона, тому він пропонує разом із ним переїхати до Англії, таким чином намагаючись врятувати її. Після довгих вагань вона обирає залишитися в

Америці заради своїх синів та брата Віктора. Її сліпа відданість родині унеможлиблює змінити життя та обрати краще майбутнє для себе.

Розповідаючи історію Ади через оповідання “Посол мертвих”, Антон розкриває історію минулого, цим самим переосмислюючи його. У своєму творі він оповідає і розкриває історію життя Ади, що сповнене травмами та втратами. Таким чином Антон не тільки відтворює образ Ади, а й через нього розкриває трагічну долю України у першій половині ХХ століття, розказуючи про травми націо-культурної ідентичності в історичній перспективі.

Образ Антона важливий у романі не лише для глибшого розкриття образу Ади, його виступ перед українською громадою деконструє міф “народного дому”. Адже народний дім для українських американців першої половини ХХ століття був центром, який мав сприяти збереженню культурної пам’яті про рідну землю та традицій. Із часом ця функція змінилася, “дім” перетворився на місце зібрання громади, покликанням якого було формування україно-американської культури. Згодом такі установи зникли через поступову інтеграцію громади в американське суспільство. Причини ліквідації такої соціальної інституції як “український (народний) дім” М. Кирчанів пояснює тим, що після Другої світової війни інтеграція змінилася на активну асиміляцію громади [11]. Через події у “народному домі” автор роману “Що сказано” розкриває образ української громади у взаємозв’язку з мотивом національної пам’яті. Частина емігрантів продовжувала цікавитися подіями, які відбулися на землі їхніх предків. Інші переселенці втратили будь-який інтерес до країни в цілому та до тих, хто пов’язаний із нею: “Однак не менш часто люди вдавали, що не впізнають знайомих зі старого світу. В Америці вони мають право забути” [14, 103].

Так у “Послі мертвих” через виступ Антона зображується ставлення української громади до Батьківщини та їхнє бажання почути про неї від впливового вихідця з України. Антонів виступ на тридцять п’ять хвилин був англійською про Волта Вітмена. Якщо спочатку триста осіб із гордістю і нетерпінням чекала на лекцію Антона, то на зміну приємному очікуванню

приходить розчарування і культурне непорозуміння, тому що він говорив не українською і не про українського культурного діяча, “замість натхненної патріотичної промови, на яку відчайдушно сподівалися від нього емігранти, живучи у вакуумі мовчання всередині культури, що їх не помічає, вони слухали - дедалі сильніше та помітніше дратуючись” [13, 119]. Розчарування громади демонструє те, що Антон визначає для себе інші виміри національної культури та її збереження в умовах післявоєнної кризи світогляду й історичної дезорієнтації [37]. Так українська громада, вбачаючи у ньому надію на підтримання своїх політичних та культурних прагнень, розчаровується в Антоні, адже він не виправдав їхніх очікувань через інакшість своїх поглядів. Для громади було важливо почути українську мову від успішного і знаного Антона, адже вони боялися втратити себе у чужій мові. Для лектора ж мова є лише засобом самовизначення, а способом зачепитися за минуле, щоб не розчинитися у чужій культурі.

Через десятки років, коли Антон випадково зустрівся із Ніком у монастирі на пагорбах Гроттоферати поблизу Риму, йому було за сімдесят. Його описують як витонченого і розумного містика, який щороку вирушає в паломницьку подорож Італією. У поважному віці його спіткає визнання і повага зі сторони оточуючих. З роками з'явилася елегантність “його одяг викликав асоціацію з богемою дев'ятнадцятого століття: він був убраний у вишиваний японський жилет і ходив із ціпком” [13, 263]. Для Ніка поет Антон стає провідником до прийняття минулого своїх батьків та себе. Вказує на важливість пам'яті про старий світ і важливість жити теперішнім: “То - старий світ, який швидко відходить. Тому ви тут. ви шукаєте першопочатку. Вважайте себе щасливцем, що просто наважилися подивитися (у минуле)!” [13, 265]. Цими словами Антон транслює свій досвід прийняття себе у Новому світі, тим самим допомагаючи Нікові у його пошуках націо-культурної ідентичності.

Персонаж Антона мало розкритий у романі “Посол мертвих”, він завжди з'являється і зникає у творі через посередництво Адріани Крук. Його фігуру також можна розглядати з погляду схожості із персонажем Ніком у тексті. Хоч

вони й належать до різних поколінь, вони єдині, кому вдалося впоратися з викликами життя у новому середовищі та побудувати повноцінне життя. Антон один із представників старшого покоління, якому вдалося переосмислити свою ідентичність. Він цінує і поважає свою українськість, пам'ятає минуле, але не дозволяє йому керувати своїм теперішнім і майбутнім. Його образ у тексті із роками змінюється, це свідчить про Антонову схильність до змін, що, перш за все, слугує доказом гнучкості його ідентичності та вмінню пристосовувати до нових обставин не зраджуючи своєму “Я” та визнавши і прийнявши той факт, що за свою ідентичність він заплатив своїм поетичним обдаруванням: із втратою Батьківщини джерела його поезії пересохли.

Отже, життєвий досвід герої різних поколінь романів “Що сказано” та “Посол мертвих” демонструє, що абсолютно кожен із них переживає кризу ідентичності. Єдина відмінність - усі вони переживають її по-різному: хтось знаходить, дехто виявляється неспроможним її віднайти або повернути, а комусь тільки доведеться вирушити на пошуки своєї ідентичності.

РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРНІ МАРКЕРИ ІДЕНТИЧНОСТІ ПЕРСОНАЖІВ РОМАНІВ “ЩО СКАЗАНО” ТА “ПОСОЛ МЕРТВИХ”

Українська історія першої половини ХХ століття та реалії американського життя у середині століття глибоко та багаторівнево розкриті у романах “Що сказано” та “Посол мертвих” Аскольда Мельничука. Через зображення поколінь родин Забобонів-Ворогів та Круків читач має змогу заглибитися в українську та американську культури, у міру їх сприйняття героїв текстів. Через минуле двох родин автор розкриває всю складність та травматичність подій минулого століття для українців, яким довелося стати емігрантами та покинути рідну землю.

Мова є одним із найважливіших національних маркерів. Питання збереження української мови у поколінні дітей актуальне для роману “Що сказано”, адже для Ластівки було принципово, щоб Бо вільно розмовляв мовою його предків, проте використання української поширюється лише на спілкування вдома. У “Послі мертвих” Алекс та Нік відвідували недільні українські школи, де не тільки вивчали мову, а й історію. Але українська мова функціонувала лише у домашньому осередку, а, отже, більший простір займала англійська у їхньому житті. На це звертає увагу і Кирчанів: “Мельничук прагнув показати до чого може привести неухвалене і поверхнєве відношення до рідної мови в еміграції. Якщо українська мова звучить тільки в спілкуванні між близькими родичами, на кухні, на святах, то тим більше буде вплив інших мов” [11, 95].

Громада українців у Нью-Джерзі Аскольдом Мельничуком зображується як досить закрита, яка намагається зберегти свою унікальність, традиції. Вона плекає все українське, проводить постійні зібрання, спільні відпочинки.

Образ американського курорту “Карпати”, що знаходиться в гірських районах Кетскілл штату Нью-Йорк, куди родина Ворогів їздить на відпочинок, стає ніби уявним містком між їхньою реальністю та землею пращурів. У їхньому домі стоїть синьо-жовте піаніно, яке власноруч пофарбувала Наталка. У сімейному колі Ластівка часто грала на фортепіано, а Аркадій заводив державний гімн “Ще не вмерла Україна”. Вороги наповнюють синьо-жовтою колористикою свій побут: подушки, комод та навіть валізи.

Церква для української громади відігравала важливу роль у питаннях соціалізації та формування ідентичності. Герої романів Ада Крук та Ластівка Ворог є досить набожними. Вони постійно звертаються до Бога та моляться у складні моменти свого життя, так вони шукають підтримки, щоб справлятися з труднощами.

Символізму сповнені власне українські топоніми, що в оригінальних виданнях романів транслітеруються англійською. Так у романі “Що сказано” згадується містечко Роздоріжжя, що за семантикою є розпуттям, або місцем із якого розходяться дороги, а “ріки звалися Небо і Пекло. Небо, тиха й широка, майже не виходила з порослих мохом берегів, а Пекло, стрімка й велеводна, щороку забидала чимало утоплеників” [14, 36]. У романі “Посол мертвих” фігурують річки як Пам’ять, Рай та Пекло.

Одним із найпомітніших маркерів української культури у творах є імена героїв. У романі “Що сказано” представники старшого покоління чоловіків Забобонів мають слов’янські імена грецького походження Стефан та Зенон, що лише доповнюють їхню освіченість та образ інтелектуалів. Дружину Зенона всі називають у зменшено-пестливій формі Наталка, доньку подружжя назвали Славою Ластівкою. Своєю чергою Ластівка і Аркадій Вороги назвали сина Богданом, хоч ім’я завжди скорочувалося на американський манір як Бо, проте повна форма імені відсилає до його українського коріння. Водночас у романі “Посол мертвих” батьки дають своїм дітям вже американські імена як: Пол, Алекс та Нік. Фігурують і власне українські прізвища: Забобон та Ворог, що мають семантичне навантаження, яке стосується їхніх вчинків і розуміння,

прізвище Крук - ворон. Приміток до транслітерованих слів, щоб розтлумачити їхнє значення, немає у жодному із видань. Аскольд Мельничук пояснює це як навмисний прийом, щоб зацікавити англомовного читача історією та спонукати його до власного дослідження українських слів [22].

3.1. Українська культура в контексті європейської: перерваний проект

Аскольд Мельничук у романах “Що сказано” та “Посол мертвих” через побут українських емігрантів в Америці та їхні спогади про життя на Батьківщині детально розкриває історію, культуру, звичаї та ментальність українського народу. Цим самим вписуючи її в європейський та світовий контексти.

Літературознавець В. Василенко дотримується думки, що у своїх творах Мельничук “намагається знайти відповіді на запитання, що стосуються збереження знакових сегментів національної ідентичності за умов культурної інтеграції до чужорідного суспільства” [2, 73].

Герой роману “Що сказано” Стефан Забобон мешкав у європейських столицях все своє свідоме життя, яке він прожив в оточенні богемі. У Відні він провів свою молодість, в той час там гриміли імена Фрейда, Музіля, Рота та Макса Райнгардта. Без зупину відвідував прем'єри оперет Берацього, Айслера, Фелля, Ярно та Штольца. Писав дисертації, статті та книги на теми, що йому здавалися на злобу дня: “Причини до теорії подружжя” чи “Метафізика мандрів”. Після Відня він оселився в Парижі у той час, коли “місто осявали дивовижні безумці: Шіле, Кокошка, Малер, Краус, Берг, Штраус, Герстль та Шонберг” [14, 56]. Отже, можемо зробити висновок, що його ідентичність сформувалася під впливом європейської культури. У такому оточенні, встряючи у безкінечні любовні історії, він ходив із однієї кав'ярні в іншу, курих та будував нові теорії для книг. Із роками, повільно із витончених компаній

митців Стефан скотився до будинків розпусти в Марселі, після чого він невдовзі повернувся у рідне Роздоріжжя, у якому про нього нічого не було чути понад двадцять років.

Роман “Що сказано” просякнутий слов’янською міфологією, що розкривається через образ князя Тура та його брата Кирила. Саме до них проводиться паралель стосунків братів Стефана та Зенона, як перехід від язичництва до християнства та про еміграцію в США. Сам міф, вигаданий Мельничуком, природно вплітається в канву роману разом із історичними подіями: Перша і Друга світові війни. Сюжетна лінія князя Тура має фрагментарний характер та розпорошена у підрозділах роману. Тур постає як могутній та надзвичайно сильний, покликання якого захищати свою землю (Роздоріжжя) та народ. Він велетень, який має надзвичайний зв’язок із деревами, а від його оплакувань дружини Ольги, яку вбили, утворюється річка. У міфологічній історії Тур стає свідком смерті старих богів і сходження нового, а, отже, переходу з одного світу в інший. Схожа доля спіткає Забобонів та Ворогів у XX столітті, адже вони постануть обличчям до обличчя із двома війнами та пошуком нового раю - американського життя. Як і предок Тур вони опиняються між старим і новим, тобто абсолютно різними світами.

Питання зв’язку із рідною землею розкривається через образ Тура, який після сну у декілька століть на власній землі прокидаються у штаті Нью-Джерзі, “місце знайоме. Він бачив його раніше. Це не Роздоріжжя, але він тут бував” [14, 203]. Він дивиться у вікно Ворогів, спостерігає за ними та розмірковує як зможуть ці люди вжитися на чужій землі. Цей епізод у кінці роману є окремим потужним авторським символом Батьківщини для трактування самоідентичності героїв та визначення місця України на мапі світу.

Зенон доповнює міфологічно-містичну сюжетну лінію. Він неочікувано “повертається до життя” після того, як вся сім’я роками вважала, що його розстріляли під час Першої світової війни. Це повернення до світу “живих” кардинально змінило його особистість. Зенон часто водив дитиною Ластівку на цвинтар - місце, де живі та мертві возз’єднуються. Для родини Забобонів

зв'язок із минулим - невіддільна частина життя. Смерть у романі “Що сказано” не означає зникнення, а навпаки - продовження у наступних поколіннях.

Хронологічно події роману починаються у містечку Роздоріжжя, яке існує ще в прадавніх часів на перехресті різних народів, культур і шляхів. “Забобони жили в Роздоріжжі понад тисячу літ, доки, нарешті, їх не зрушила з місця війна. Були то суворі, вперті, люди, і народна приказка провіщала, що підуть вони звідси лиш коли гори сплинуть по річці в Чорне море. Але війна вдалася сильнішою за них. Війна була богом” [14, 68]. Стефан Забобон все життя плекав надію написати працю - історію Роздоріжжя, у якій події у містечку зіставлятимуться зі світовими: “В 1492 році Колумб висадився на Кубі, да Вінчі нарисував перший літальний апарат, а Рюрик Забобон зарізав сусідську корову й розпалив ворожнечу, яка протривала триста літ” [14, 26]. Чоловік так і не втілив свій задум у життя, можливо, через те, що це містечко знаходиться поза будь-яких просторових координат. Роздоріжжя - невизначений простір, але є центром світу для сім'ї Забобонів, де вона знаходиться ніби поза світовим контекстом подій і водночас на їхньому перетині.

В імені Адріани автор відразу закладає її інакшість. Її дівоче прізвище Січ, що відсилає читача до гетьманської сторінки української історії, проте її ідентичність, що плекалась сім'ю була справді європейською.

У романі “Посол мертвих” Ада у дитинстві отримала ґрунтовну освіту, влітку під час канікул на березі Чорного моря вона “виросла від Пепі Довгапанчоха до Сельми Лягерльоф” [13, 135]. Дорослішання дівчини описується на тлі політичних розмов її батька із шанованими гостями у вітальні родинного будинку, “майже щовечора приходили якісь гості, зокрема генерали та єпископи, письменники та міністри, й у розмовах легко переходили з української на польську, французьку чи російську. Люди навколо її батька намагалися збудувати країну, і справа ця видавалася значно складнішою за піщані замки. Одну історію вона вчила вдома, а іншу - в школі” [13, 140]. Від батька дівчина дізналася про світ та життя у ньому від Відня до Лондона, від

Нью-Делі до Нью-Йорка. За обіднім столом батько часто повторював: “Ми - європейці”. Так Ада зростала на ідеях українського державотворення серед українських інтелігентів того часу, це й сформувало її національну ідентичність. “Це її країна: хоч куди поїдь - усюди вона вдома!” [13, 136].

Війна знищила всі плани та освіту європейського рівня Адріани. Починається саморуйнування і самоідентифікації дівчини, адже ті цінності і орієнтири, яким її вчили, зникають з лиця землі. А отже, її майбутнє в один момент втрачає свій вектор руху, єдине, що стало прийнятним для Адріани, залишитися у минулому. Цей вибір впливає на життя Ади в Сполучених Штатах Америки. Привиди нереалізованої націо-культурної ідентичності, придушеного культурного “Я” не відпускають, постійно нагадуючи про себе.

3.2 Американські культурні обрії та українська ідентичність

У романі “Що сказано” Америка видавалася справжнім “земним раєм” для родини Забобонів. Саме так називається один із підрозділів роману, який починається зі слів: “Нью-Джерсі був раєм”. Аскольд Мельничук розлого описує американські реалії 50-х років ХХ століття: “Нью-Джерсі вибирав із землі сировину і перетворював її у вироби. То була колиска споживацтва. Вона давала світу фарби, пиво, нафтопродукти і безконечні ряди постів-верлібристів. Усе було прибуткове” [14, 105]. У сприйнятті США, як раю, прослідковується стереотип щодо “омріяного життя за океаном” для всіх емігрантів, що вирушають туди у пошуках нового, кращого, ніж на Батьківщині, життя. Однак життя у Нью-Джерсі не стало для родини Забобонів тим омріяним раєм і не виправдало сподівань. Як виявляється, це не “земля обітована”, а зовсім чужий і ворожий світ для вихідців із України. Адаптація до нової культури більше схожа на опір, ніж на прийняття. Та все ж Забобони зазнали певної американізації. У Ластівки з’являється пристрасть до перук, у неї їх ціла колекція, та до журналів, які вона передплачує стосами, це вказує на те, що

вона вбирає елементи масової культури США. Також вона обожнює робити покупки у великих торгових центрах, наприклад як A&P чи Woolworth's, що є одними із найбільших мереж супермаркетів, тому уважно шукає купони на покупки у газетах. Ластівка постійно задивляється на красиві вітрини та одяг у них, проте навіть не насмільюється мріяти про нього через скупість чоловіка. Аркадій завдяки своїй роботі подорожує Америкою, тому постійно оповідає синові про сонячну Каліфорнію та неповторну Метрополітан-оперу.

Сім'я інколи влаштовує "road trips" Південним узбережжям, яке Аркадій добре знав, адже працював вантажником і доставляв меблі чи газети у Лонг-Айленд. У романі згадується ціла низка фільмів, які дивиться сім'я: "В'язні Зенди", "Касабланка" та інші. Це деталь вказує на те, як телебачення стає всеамериканським улюбленцем у 60-ті роки, "Лише тридцять мільйонів людей у світі мали телевізори, і більшість їх жили довкола Нью-Джерсі. Європа і Америка мов збожеволіли. Повоєнний синдром" [14, 106].

Атрибути американського життя настільки сильно проникають у буденне життя Ворогів і стають звичними, що навіть "князь Тур у подібні Кінг-Конга" починає з'являтися [14, 118].

Навіть у церкві відчувається відгомін американської масової культури, наприклад Отець Джо звертається до парафіян: "Брати і сестри у Христі, згадайте, як сказав Джеймс Дін Джейсону Робардсу в фільмі "На схід від раю": "Чи я сторож брата свого?"", а далі цей вираз порівнює з історією про Каїна і Авеля із Книги Буття [14, 118].

У романі "Посол мертвих" проникнення американської культури у життя Ади Крук починається у таборі для переселенців, вона читає американський журнал "Life" для покращення англійської водночас із творами Стефана Цвейга та Франца Верфеля, який не випадково Аскольд Мельничук вводить у текст. Цікаво, що ці письменники внаслідок війни вимушені були емігрувати до США, як і герої роману "Посол мертвих".

У таборі було декілька американських солдатів, з одним із них, лейтенантом О'Фланнаганом, відразу затоваришував Антон. Вечорами вони

збиралися, довго обговорювали американське життя. Переселенців турбувало питання нації та власної ідентифікації у новій ще чужій країні, адже у їхньому сприйнятті національність повністю ідентифікується з місцем народження. На що лейтенант пояснював, що американці - це нація, “хоча для громадянства не обов’язково народитися у нашій країні. Старі визначення переписано. Для того, щоб земля була рідною не обов’язково на ній вирости” [14, 167]. Тоді ж Ада вперше спробувала сигарети “Lucky Strike”, які зовсім скоро стануть невіддільною частиною її американського життя.

У своєму оповіданні “Посол мертвих” Антон, згадуючи про ігри в дитинстві Ади, змішує українську та американську культуру дитячих ігор, так вигадана Віктором гра в “таємну поліцію” з ловінням зубами яблук у тазику з водою чи “причепи хвіст комісарові” - є традиційними американськими дитячими іграми, де із зав’язаними очима треба причепити хвіст на малюнок осла.

Сім’я Блюдів, щоб якомога швидше асимілюватися у США, змінює своє українське прізвище Верблюд. Також переїжджають із емігрантського району Рузвельт у передмість Форт-Гіллс, де жили американці заможного середнього класу. Та намагаються побудувати своє життя так, щоб воно відповідало поняттю “американська мрія”.

Як бачимо, першочергово американський стиль життя зображено у побуті. Герої опинилися в новому соціумі, в країні з іншими звичаями та традиціями, тому ця культура в більшій чи меншій мірі входить у їхнє повсякдення.

ВИСНОВКИ

Творчість Аскольда Мельничука є самобутнім явищем американської та української літератур. Романи “Що сказано” та “Посол мертвих” якнайповніше уособлюють знання А. Мельничука, який є нащадком українських переселенців у США, про трагічність та складність подій, що випали на долю українського народу. Через досвід емігрантів митець відтворює зміну і пошук національної та культурної ідентичності на прикладі декількох поколінь.

Через заглиблення у внутрішній світ людини та намагання відтворити його через модель поведінки героїв письменник спонукає до осмислення понять національної та культурної самобутності.

У своїх перших двох романах Мельничук зображує найважливіші сторінки української історії XX століття. Історичними подіями автор зумовлює вимушену еміграцію українців, яким через Голодомор, переслідування та війну довелося покинути Батьківщину. Так вона із рідної землі перетворюється на Старий світ. Шукаючи прихистку та іншого місця, щоб почати нове життя, герої обох романів опиняються в Америці. У країні, яка і манить їх, і лякає водночас. Це земля, що зіштовхнула сім'ї Забобонів, Крук, Блюд із численними труднощами віч-на-віч, і де вони мусять навчитися бути американцями водночас залишаючись українцями. Герої неодноразово піддаються бажанню повернутися додому, в Україну, але для них це нереально, адже саме їхньої омріяної країни ще (і поки що) не існує. Єдине, що вони точно знають, що на рідній землі буває знищення як фізичне, так і моральне. А в Америці вони принаймні мають можливість існувати та виховувати нове покоління українців.

Особливою прикметою творів Аскольда Мельничука є художнє зображення неідеалізованої історії України. Поряд із зображенням життя героїв у контексті української історії, зокрема прагненням українських емігрантів не втратити свій культурний та національний зв'язок із рідною землею, він

уводить у текст епізоди про репресії української національно орієнтованої інтелігенції німецькими агресорами, спогади про єврейські погроми, роздуми про участь німців у Другій світовій війні як альянтів Німеччини. Відтак українська націо-культурна ідентичність персонажів вписується у світову історію і постає наслідком катастроф і трагедій вселюдського характеру.

Культурна пам'ять, національна ідентифікація в умовах еміграції, співвідношення понять травми і покоління, минуле та сучасне, старий і новий світи, внутрішня роздвоєність, збереження зв'язку з національними та культурними традиціями, - така проблематика становить основу творів Аскольда Мельничука "Що сказано" і "Посол мертвих", що і було висвітлено у цьому дослідженні.

В обох творах чітко прослідковується взаємозв'язок між тим, як покоління батьків психологічно змогло адаптуватися в умовах еміграції та тим, як це позначилося на дітях, які вже народилися в іншій країні.

Представники старшого покоління пам'ятають Голодомор, Другу світову війну, табір переміщених осіб та передають свій досвід новому поколінню. Батьки займають роль посередників між Старим і Новим світами та демонструють варіативність до підходу націо-культурної ідентичності.

У романах "Що сказано" та "Посол мертвих" простежуються дві поведінкові моделі батьків: відторгнення усього, що не є своїм, та свідоме відсторонення від усього, що нагадує про стару країну. Для більшості представників старшого покоління в аналізованих творах проблема полягає у тому, що Новий світ так і не став для них своїм. Внаслідок непропрацьованості власних ментальних зламів та історичних травм вони не змогли відповідати тенденціям тогочасного американського суспільства, а, отже, асимілюватися та вільно жити далі. Так у романі "Що сказано" представники старшого покоління родин Ворогів та Круків перетворилися на самотників та ізгоїв, які спроможні жити та самовиражатися лише у межах своєї громади, а частіше - у родинному колі. Контрастує із ними родина Блюдів ("Посол мертвих"), де батьки Петро і Слава обрали інший шлях. У тексті ми не бачимо їхніх рефлексій, натомість

Слава іноді поводиться агресивно, коли її запитують минуле, про них читач довідується побіжно, акценти зосереджено на побуті, на стилі життя, який був максимально американізований.

Діти емігрантів знаходяться між двома культурними просторами: українським та американським. Представники молодшого покоління не вписуються ні в один із них, а в результаті, змушені самотужки шукати власну націо-культурну ідентичність у США. Через те, що деякі батьки сакралізували своє українське минуле, діти змушені переживати його разом із ними, тобто страждати від “синдрому старого світу” або успадкованих історичних травм. Цей синдром виявився згубним для Пола і Алекса Круків. Він їх зламав як особистостей. Сини Ади виявляються не здатними балансувати між українською та американською культурами, це призводить до повного відторгнення всього українського. Алекс Крук демонстративно віддаляється від батьківського минулого: перестає взагалі розмовляти українською мовою вдома, повністю намагається асимілюватися під американське суспільство. Зрештою він знаходить розраду в алкоголі та наркотиках, обоє братів помирають у ранньому віці.

Історія Ніка Блюда ілюструє інший тип націо-культурної самоідентифікації. Він зростав у повному замовчуванні про “стару країну” і йому вдалося асимілюватися та стати американцем, але після смерті батьків, він перебуває у кризі та відчуває потребу у віднайденні історичного минулого своєї родини. Цей пошук його підштовхує до роздумів та рефлексій щодо своєї ідентичності. Ада та Антон стають його провідниками до “старого світу”. Адріана проливає світло на деякі події минулого, але вона не може допомогти Нікові переосмислити і прийняти свою українську спадщину, адже сама є заручницею спогадів з минулого, що не дали змоги адаптуватися до повноцінного життя в Америці. Мандруючи Європою, він знаходить свою українськість, у цьому йому допомагають зустрічі з українськими громадами та Антоном. Для Ніка українська культура стає невід’ємною частиною європейської, адже він на власному досвіді побачив її складність та

неодновимірність. Так “край нізвідки” трансформується у його свідомості як “рідна земля” його предків. Нік Блюд стає представником покоління українців за кордоном, що звільнилися від тягарів минулого своїх батьків та віднайшли власний вимір сприйняття ідентичності.

Богдан Забобон, а точніше Бо, є носієм гібридної ідентичності вже змалечку, адже він зростає в українських звичаях та родинних цінностях і водночас повноцінно занурений в американську культуру. Стефан вчить його не тільки повазі до історії предків, а й докладає зусиль до повної адаптації у американському суспільстві. Попри це для Бо українська земля так і залишається міфічним краєм, а за океаном він відчуває себе органічно.

Таким чином, у романах Аскольда Мельничука “Що сказано” та “Посол мертвих” зображено різні моделі самовизначення: частина героїв уособлює тих, хто виявився неготовим відпустити успадковану національну та культурну ідентичність, неухильно плекає та береже її. Інші персонажі демонструють гнучкість та готовність до асиміляції у новому середовищі, готовність відстоювати право індивідуального вибору.

Список використаних джерел

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. Київ : Критика, 2001. 272 с.
2. Василенко В. Травми батьків - травми дітей, або що залишається після пам'яті? Англomовна проза української діаспори. *Слово і час*. 2016. №7. С. 72 - 82
3. Вздольська В. Історія, метаісторія та симулякри в романах Аскольда Мельничука. *Слово і час*. 2006. №5. С. 15-22.
4. Геллнер Е. Нації і націоналізм. Націоналізм. Київ : Таксон, 2003. 300 с.
5. Гобсбаум Е. Винайдення традиції. Київ : Ніка-Центр, 2005. 448 с.
6. Денисова Т. Біфокальна оптика Аскольда Мельничука: образ України в романістиці американського письменника. *Літературна компаративістика. Імагологічний аспект сучасної компаративістики*. Київ : Стило, 2011. Вип. 4 ч. 2. С. 214–257.
7. Думчак І. М. Специфіка відтворення реалій у перекладі роману Аскольда Мельничука “What is told”. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/3631/1/Dumchak.pdf> (дата звернення: 02.06.2020).
8. Думчак І. Українська проблематика ХХ ст. у творчій спадщині американського письменника Аскольда Мельничука : автореф. дис. Думчак І. канд. філ. наук : 10.01.05. Тернопіль, 2006. 22 с.
9. Думчак І. Інтертекстуальність у романі Аскольда Мельничука «Що сказано». *Літературознавчі студії: компаративний аспект* : збірник статей. Івано-Франківськ : симфонія форте, 2013. 152 с.
10. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. Москва : Библиотека зарубежной психологии, 1996. 86 с.

11. Кирчанів М. America & Україна: література і ідентичність. URL: <http://ir.vsu.ru/resources/library/books/nationalism/4.pdf>.
(дата звернення: 29.05.2020).
12. Куликова Н. Український персонаж та автор в американській мультикультурній традиції, пошуки ідентичності. *Слово і час*. 2006. №5. С. 22-27
13. Мельничук А. Посол мертвих. Львів: Видавництво Старого Лева, 2018. 304 с.
14. Мельничук А. Що сказано. Київ: Видавничий дім “Комора”, 2017. 208 с.
15. Нора П. Проблематика мест памяти. *Франция-память*. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, 1999. С. 17–50
16. Павличко С. Про Аскольда Мельничука. *Сучасність*. 1997. № 6. С. 8–9.
17. Павличко С. Теорія літератури. Київ : Видавництво “Основи”, 2002. 679 с.
18. Сміт Е. Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка. Київ: 2010. 312 с.
19. Сміт Е. Національна ідентичність. Київ : Основи, 1994. 222 с.
20. Ткачук Ю. Сесія психоаналізу для української діаспори: міф про символічний лад у тексті Аскольда Мельничука “Посол мертвих”. *Слово і час*. 2006. №5. С. 29-39
21. Фрейд З. Толкование сновидений. Киев: Азбука, 2015. 512 с.
22. Шевчук З. Раби роду: рецензія на роман «Посол мертвих» Аскольда Мельничука. URL: <http://litakcent.com/2018/09/04/rabi-rodu-retsenziya-na-roman-posol-mertvih-askolda-melnichuka/> (дата звернення: 15.04.2020).
23. Юнг К. Синхронистичність. Москва : Рефл-бук, 1997. 316 с.
24. Berger. P., Luckmann T. The Social Construction of Reality. New York : Doubleday, 1966. 132 p.
25. Brass P. Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison. London : Sage, 1991. 358 p.

26. Donskis L. *Modernity in Crisis: A Dialogue on the Culture of Belonging*. Berlin : Springer, 2011. 218 p.
27. Dumchak I. Ukrainian Constituent of American Multiculturalism: Ethnic and Cultural Aspects. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2015. Vol. 2, no. 2-3. P. 42-47.
28. Eugenides J. New World Disorder. *The New York Times*. 2001. June 10. URL: <https://www.nytimes.com/2001/06/10/books/new-world-disorder.html> (дата звернення: 27.05.2020).
29. Gleason P. The Melting Pot: Symbol of Fusion or Confusion?. *American Quarterly*. 1964. , № 16. P. 20-46.
30. Hall R. B. *National collective identity: Social constructs and international systems*. New York : Columbia University Press, 1999. 397 p.
31. Hall, S. Ethnicity: Identity and Difference. *Radical America*. 1989. № 23 1989. P. 9–20.
32. Hirsch M. The Generation of Postmemory. *Poetics Today*. 2008. № 29 (1). P. 103–128.
33. Hirschman C. America's melting pot reconsidered. *Annual Review of Sociology*, 1983. 423 p.
34. Kulyk Keefer J. Coming Across Bones’: Historiographic Ethnofiction. *Writing Ethnicity: Cross-Cultural Consciousness in Canadian and Quebecois Literature*. Toronto : ECW Press, 1996. P. 84 –104.
35. Melnychuk A. *Ambassador of the Dead*. Boston : Counterpoint Press, 2002. 224 p.
36. Melnychuk A. *What Is Told*. London: Faber and Faber, 1994. 200 p.
37. Poliukhovych O., Fielding H. From Old World Syndrome to History: Understanding the Past in Askold Melnychuk’s *Ambassador of the Dead*. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. 2019. № 6. P. 91-113.
38. Rodriguez J, and Fortier T. *Cultural memory: Resistance, faith, and identity*. Austin : University of Texas Press, 2007. 173 p.

39. Rubchak B. Homes as Shells: Ukrainian Émigré Poetry. *Jaroslav Rozumnyj. New Soil-Old Roots: the Ukrainian Experience in Canada*. Winnipeg : Ukrainian Academy of Arts and Sciences in Canada, 1983. P. 87-123.
40. Rushdie. S. Imaginary Homelands: Essays and Criticism 1981-1991. London : Granta Books, 1991. 432 p.
41. Said E. Reflection on Exile and Other Essays. London : Granta Publications, 2000. 574 p.
42. Van den Berghe P. L. The Ethnic Phenomenon. New York : Elsevier, 1981. 301 p.
43. Williams R. Keywords: A Vocabulary of Culture and Society. London : Fontana Press, 1976. 352 p.